

Adviesrapport Duurzaamheid & Musea

Inhoud

//	Inleiding	3
//	Adviezen	7
	1. Kennisdeling	8
	2. Kennisbank	10
	3. Financiering	13
//	Borging adviesrapport	16
//	Nawoord	18
//	Bijlagen	20
	1. Over de werkgroep	21
	2. Functieprofiel Duurzaamheidscoördinator	22
	3. Overzicht kennisbank	25

Inleiding

Klimaatverandering is een urgente realiteit die onze samenleving op verschillende manieren ontwricht, met ingrijpende gevolgen voor natuur, dieren en mensen. De oorzaak is bekend: de te hoge uitstoot van broeikasgassen, zoals CO₂. Om deze ontwrichting te beperken, werd in 2015 het Klimaatakkoord van Parijs gesloten. Dit akkoord verplicht landen, waaronder Nederland, om actie te ondernemen om de opwarming van de aarde ruim onder de 2 graden Celsius te houden. Nu, bijna 10 jaar later, zijn de resultaten helaas teleurstellend.

Hoewel feiten belangrijk zijn, is emotionele betrokkenheid cruciaal voor gedragsverandering. Kunst en cultuur spelen een belangrijke rol hierbij en als werkgroep Duurzaamheid & Musea voelen we de verantwoordelijkheid om iets te doen aan de klimaat- en biodiversiteitscrisis, voordat het te laat is.

Positie musea

De museumsector is verantwoordelijk voor het behoud van ons verleden in het heden, maar de toekomst roept zorgen op. Kunst en cultuur hebben de kracht om duurzaamheid te bevorderen, zowel binnen de sector als in de bredere samenleving. Musea zijn diep verweven met de maatschappij en hebben direct contact met mensen in heel Nederland.

Musea spelen een unieke rol in de klimaatcrisis mede dankzij hun langetermijnvisie. Terwijl politieke en economische cycli vaak gericht zijn op de korte termijn, richten musea zich op het bewaren van collecties en verhalen voor toekomstige generaties. Musea dragen daarnaast bij aan bewustwording door de gevolgen van klimaatverandering inzichtelijker en voelbaarder te maken voor het publiek, en spelen zo een sleutelrol in de verandering van mentaliteit en gedrag.

De rol van musea binnen de samenleving verandert. De [New Museum Theory](#) plaatst het publiek centraal in de missie en visie van een museum, in plaats van de collectie. Nieuwe musea zijn ecologische musea, sociale musea, wetenschappelijke en culturele centra. Dit wordt ook bevestigd in de [ICOM Museumdefinitie](#). Daarnaast is de intrinsieke motivatie om de klimaatcrisis tegen te gaan sterk binnen de sector. We staan samen voor een wereld waarin mensen kunnen leven én cultuur blijven ervaren.

Waarom nu?

De doelstellingen van het Klimaatakkoord lijken steeds verder op de achtergrond raken in het huidige politieke klimaat, terwijl de opwarming van de aarde met elke fractie van een graad meer schadelijk kan zijn voor de toekomst. Als werkgroep willen we musea daarom vooral aanmoedigen om gewoon te beginnen en je publiek transparant te betrekken, zodat ze deel uitmaken van de verandering. Want we zijn ons allemaal bewust dat klimaatverandering gevolgen heeft, maar begrijpen we de urgentie? Streven naar perfectie kan daarom ontmoedigend aanvoelen, waardoor zelfs kleine veranderingen niet haalbaar lijken. Bewustwording is de eerste stap. Het creëren van bewustwording is een bottom-up benadering, waarin iedereen een cruciale rol speelt.

Natuurlijk is het niet de taak van de museumsector om deze verantwoordelijkheid alleen te dragen. Daarom streven we naar samenwerking over de sectorgrenzen heen. Onze ethische en professionele verantwoordelijkheid ligt in het samenwerken met onze gemeenschappen om de planeet duurzaam en leefbaar te houden voor toekomstige generaties. Wij zijn toegewijd om onze diverse collecties en de verhalen die zij bevatten in te zetten om te inspireren en bij te dragen aan de noodzakelijke veranderingen.

Het denken in termen van transitie, en het aanpassen aan nieuwe manieren van werken, kan de autonomie bedreigen en brengt onzekerheid met zich mee. Toch moeten we als sector niet alleen onze collecties herwaarderen op basis van hun sociale, historische, milieu gerelateerde en educatieve waarde, maar ook inzien dat deze veranderingen verder gaan dan ons erfgoed en het behouden daarvan. Ze raken aan diepgewortelde gewoontes en vragen om het besef dat de tijd is gekomen om anders te handelen.

Duurzaamheid als norm

Duurzaamheid maakt op dit moment nog geen deel uit van de huidige Museumnorm. Bij alleen verplichten bestaat het risico dat mensen slechts aan de eisen willen voldoen, zonder stil te staan bij het belang en de onderliggende betekenis. Het is daarom belangrijk om bewustwording van onderop te creëren, om ervoor te zorgen dat iedereen de eigen rol en verantwoordelijkheid realiseert in de noodzakelijke verandering. Daarnaast willen we niet wachten op de overheid, zeker niet in een politieke context waarin er weinig geloof is in klimaatverandering. Als werkgroep benadrukken we wel dat musea zich uiteraard aan de klimaatwet moeten houden. Dit besef – dat het niet gaat om willen maar om moeten – is nog niet in de hele sector doorgedrongen.

Voor musea betekent verduurzaming onder andere dat ze traditionele werkwijzen moeten loslaten. Een voorbeeld van zo'n transitie is lokaal werken en je sterker verbinden met je directe omgeving. Door bijvoorbeeld grote internationale tentoonstellingen te heroverwegen en producten en diensten meer lokaal in te kopen om de CO₂-uitstoot van tentoonstellingen flink te verminderen. Dit kan op veel gebieden in het museum worden toegepast: van lokale productie voor tentoonstellingsopbouw en lokale horecaleveranciers tot het lenen van kunstwerken uit de regio.

Kenmerken museumsector

Er is een grote diversiteit binnen de sector, zowel in de type collecties – variërend van kunst, geschiedenis, en volkenkunde tot natuurhistorie en wetenschap – als in het type financiering, die kan komen van rijk, provincie, gemeente of privaat. Publiek gefinancierde organisaties zijn vaak afhankelijk van het cultuurbeleid van rijk, provincie of gemeente. Musea variëren ook in grootte, van kleine musea tot middelgrote en grote instellingen.

Over het algemeen zijn musea ANBI-stichtingen zonder winstoogmerk. Wat betreft huisvesting is het belangrijk op te merken dat musea vaak zijn gevestigd in gebouwen die in eigendom zijn van derden, zoals private partijen of gemeenten. Soms bevinden musea zich in monumentale panden, wat extra uitdagingen met zich meebrengt bij verduurzaming.

Inside-outside [model](#) van Douglas Worts

De verduurzaming van een museum, waar de werkgroep zich op baseert, heeft betrekking op twee typen activiteiten:

- // *Inside* activiteiten zijn gericht op verduurzamen binnen het museum door alle lagen. Kortgezegd, de voetafdruk.
- // *Outside* activiteiten zijn gericht op het publiek activeren en bewustwording creëren onder het publiek. Kortgezegd, de handafdruk.

Uitdagingen verduurzaming in de museumsector

Wij noteren de meest voorkomende uitdagingen om te verduurzamen in de museumsector op een rijtje. Desondanks ervaren wij een sterke intrinsieke motivatie van musea om te verduurzamen.

// Beperkte kennis over verduurzaming en regelingen

Musea hebben vaak onvoldoende inzicht in hun voetafdruk, zowel van het gebouw als van de processen. Dit wordt verder bemoeilijkt doordat musea in veel gevallen geen eigenaar zijn van hun gebouwen; deze zijn vaak in handen van gemeenten, wat hun afhankelijkheid vergroot. Daarnaast is er weinig (technische) kennis over de mogelijkheden om de voetafdruk te verkleinen. Kleine musea hebben niet altijd de tijd en kennis om aanvragen in te dienen voor subsidies.

// Gesubsidieerde sector

De subsidies bieden veelal een toekomstperspectief van slechts vier jaar. Dit maakt het moeilijker om te investeren met een langere terugverdientijd. Daarnaast hebben veel musea beperkt eigen vermogen, wat weinig ruimte laat om te investeren. Ook maken subsidievoorwaarden het vaak onmogelijk om vermogen op te bouwen. Tot slot hebben (kleine) musea niet altijd de tijd en kennis om aanvragen in te dienen voor subsidies met betrekking tot verduurzamen.

// Wet- en regelgeving

Veel musea hebben beperkte kennis over relevante wet- en regelgeving. Denk aan zero-emissie zones, waar stadsgebieden zijn aangewezen en waar vervuulende bestelbussen en vrachtwagens niet meer zijn toegestaan. Daarnaast is er toekomstig Europees beleid dat ook voor culturele instellingen normen stelt met betrekking tot bijvoorbeeld de ecologische voetafdruk, circulariteit en gebouwprestaties.

Adviezen

1. Kennisdeling

Duurzaamheid en de culturele sector krijgen momenteel weinig aandacht in de politiek, dit is zorgwekkend. In de samenleving is de behoefte aan kennis en middelen op het gebied van duurzaamheid juist groter dan ooit. Ongeacht politieke beslissingen en de beschikbaarheid van financiële middelen, blijft de noodzaak voor klimaatactie onverminderd urgent. Musea moeten duurzaamheid daarom meer centraal stellen in hun beleid en een integraal onderdeel maken van hun missie en strategie. Binnen dat beleid moeten alle aspecten voorkomen, van de materialen die gebruikt worden in tentoonstellingen tot de werkomstandigheden van medewerkers en de keuze van samenwerkingspartners.

Gebrek aan kennis kan ervoor zorgen dat verkeerde keuzes worden gemaakt of maatregelen worden uitgesteld. Binnen de sector is er echter veel bereidheid om van elkaar te leren. Voor de motivatie en het verantwoordelijkheidsgevoel is het belangrijk dat het initiatief vanuit de sector zelf komt. Musea, met hun langetermijnvisie, spelen een leidende rol in het verduurzamen van de sector.

Naast het verkleinen van hun eigen ecologische voetafdruk, ligt de echte impact van musea in het actief betrekken van hun publiek en medewerkers. Door bewustzijn te creëren kunnen musea bijdragen in de verduurzaming van de samenleving. De grootste uitdaging is hoe musea dit doen zonder mensen het gevoel te geven dat ze machteloos staan tegenover klimaatverandering of te belerend te zijn. Wanneer mensen goed begrijpen wat de uitdagingen zijn, beseffen ze ook wat er op het spel staat en hoe belangrijk hun eigen bijdrage is. Musea kunnen activiteiten en tentoonstellingen organiseren die het bewustzijn rond klimaatverandering vergroten, gedragsverandering inspireren en zowel binnen de organisatie als onder het publiek tot actie aanzetten.

Advies

Het afgelopen jaar heeft de werkgroep Duurzaamheid & Musea grondig onderzoek gedaan naar de status en ontwikkelingen met betrekking tot duurzaamheid in de museumsector, in Nederland én over de grens. De meest genoemde drempels om te verduurzamen zijn samen te vatten in drie thema's:

1. *Weinig tijd*: musea zijn veelal onderbezet en niet alleen druk met kerntaken, maar ook met thema's die aansluiten bij de huidige maatschappij, zie de [ICOM Museumdefinitie](#) uit 2022;
2. *Weinig kennis*: personeel heeft niet juiste (technische) kennis of ervaring en weten niet waar te beginnen;
3. *Weinig geld en andere middelen en gebrek aan leidraad*: er zijn geen heldere richtlijnen vanuit overheid en fondsen. Er is daardoor weinig stimulans.

De werkgroep is van mening dat de Museumvereniging duidelijker moet zijn over hoe musea hun verantwoordelijkheid kunnen nemen in de klimaatcrisis. De kerntaak van musea is immers het bewaren van erfgoed voor de huidige en toekomstige generaties, en niets is logischer dan te zorgen dat er een leefbare planeet is voor deze generaties. De Museumvereniging mag daarom stelling nemen en benadrukken dat alle musea, groot of klein, duurzaamheid moeten prioriteren van hun organisatie.

Duurzaamheidscoördinator

Het belangrijkste advies binnen kennisdeling, om bovenstaande uit te dragen, is om musea zoveel mogelijk te ondersteunen bij deze uitdagingen en de verduurzaming van de sector te stimuleren en versnellen. Hiervoor adviseert de werkgroep om een Duurzaamheidscoördinator aan te stellen binnen de Museumvereniging. Deze coördinator vervult een voortrekkersrol in de groene transitie, niet alleen binnen de achterban, maar ook in het brede culturele veld. De Duurzaamheidscoördinator zal de aanspreekpersoon en coördinator zijn op het gebied van duurzaamheid in de museumsector, en heeft de vaardigheden om een breed netwerk op te bouwen en te onderhouden. Dit alles is

passend bij de missie en visie van de Museumvereniging, waarbij zelfs één heel speerpunt toegewijd is aan duurzaamheid.

De Museumvereniging kan door klimaatgerichte netwerken en samenwerkingen te faciliteren die kennisuitwisseling bevorderen haar positie als belangenorganisatie versterken en daarmee een bijdrage leveren aan het halen van de klimaatdoelen van Parijs. De werkgroep verwacht dat de verbindende rol van de Museumvereniging op nationaal niveau dan wordt versterkt.

Over de rol

De Duurzaamheidscoördinator functioneert als schakel tussen musea en de diverse stakeholders van de Museumvereniging. De rol draait voornamelijk om verbinden en adviseren. De coördinator moet kennis hebben van duurzaamheid in de museumsector in de brede zin of bereid zijn zich hierin te verdiepen. Deze persoon voert zelfstandig onderzoek uit naar de uitdagingen en mogelijkheden binnen de sector en komt met praktische aanbevelingen. De ideale kandidaat beweegt zich soepel binnen diverse culturele, sociale en internationale contexten en bouwt een sterk netwerk op dat aansluit bij de behoeften van de achterban. De werkgroep ziet de rol van de coördinator als drieledig: coördinator, programmering en lobby. In [Bijlage 2](#) is de uitgebreide functieomschrijving van de rol te vinden, wat als input dient voor de vacature.

Aantal fte's

Idealiter is de functie van Duurzaamheidscoördinator een toevoeging aan de huidige personeelsformatie van de Museumvereniging. Er moet echter worden bekeken of één Duurzaamheidscoördinator voldoende is. Ter vergelijking: de Deense Museumvereniging heeft 2 fte's voor ongeveer 170 musea.

Als de benodigde financiële middelen ontbreken om één fte aan te stellen, dan kan de rol van Duurzaamheidscoördinator worden toegevoegd aan de taken van het bestaande personeel. Bijvoorbeeld bij het team Strategie & Beleid, waarbij meer uren worden vrijgemaakt voor duurzaamheid om dit adviesrapport uit te voeren met partners.

2. Kennisbank

De werkgroep heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de bestaande kennis over verduurzaming. Er zijn talloze onderzoeken, adviesrapporten en toolkits beschikbaar voor organisaties om te verduurzamen in de brede zin. Wat ons echter opvalt, is dat er een duidelijk stappenplan of prioritering waar musea mee kunnen starten ontbreekt.

Eenzijds laat de hoeveelheid beschikbare informatie zien dat er veel bereidheid is binnen de museum sector om te verduurzamen, zoals ook blijkt uit verschillende onderzoeken. Anderzijds maakt dit enorme aanbod het ook ingewikkeld.

Uit de gesprekken die het afgelopen jaar zijn gevoerd, blijkt dat instellingen die willen beginnen vaak door de bomen het bos niet meer zien en niet weten waar ze moeten beginnen. Dit leidt tot onduidelijkheid over de te nemen stappen en kan een verlamdend effect hebben.

Advies

De werkgroep heeft een overzicht samengesteld van de beste toolkits, roadmaps en stappenplannen die musea kunnen helpen bij het verduurzamen. Dit overzicht¹ is een startpunt voor de Duurzaamheidscoördinator om een handige, overzichtelijke en praktische kennisbank op te zetten en te beheren voor musea. Deze online kennisbank kan een aparte website worden, of geïntegreerd worden op de website van de Museumvereniging. Ons belangrijkste advies is om efficiëntie en bundeling van informatie voorop te stellen.

In het verlengde hiervan adviseren we om de website ACTIE als Cultuur, die gericht was op een brede beweging binnen de cultuursector, niet voort te zetten. In plaats daarvan is het beter om de focus te verleggen naar de museumsector. Wij geloven dat deze gerichte aanpak de efficiënte kennisdeling zal versterken en versnellen.

Om informatie centraal te bundelen en het aantal bronnen te verminderen, raden we aan te onderzoeken of de samenwerking met ATLAS, een kennisplatform voor musea, kan worden geïntensiveerd. De gesprekken hierover zijn al opgestart. De kracht van ATLAS is dat het vanuit de sector komt, en dit moedigt de werkgroep juist aan. Concrete onderwerpen waar samen in opgetrokken kunnen worden: buddy/mentor systeem (zoals het [mentorprogramma](#) van GROENN), spreekuur/loket (zoals het [loket](#) van GROENN), ATLAS meet-up op directorenniveau (top-down draagvlak en activatie) en een *pledge* (directeuren/musea die een duurzame werkwijze (ntb) onderschrijven). Het is echter belangrijk om op te merken dat ATLAS zich momenteel richt op tentoonstellingen, het gebouw en publiek. De focus moet worden verbreed, want verduurzaming gaat bijvoorbeeld ook over transport en sponsoren.

Tot slot adviseren we om de kennisbank in grote lijnen af te stemmen op het overzichtelijke format dat de [Museernes Gronne Akademi](#) gebruikt, door deze bijvoorbeeld te vertalen. Dit is een eerste efficiënte stap voor een mogelijke internationale samenwerking en biedt mogelijk ook kansen voor subsidies ter ondersteuning. Er is al contact gelegd met Bigitte Kehler Holst, de projectleider bij de Deense Museumvereniging. Hun onderlegger, de ICOM Sustainability Star (zie [figuur 1](#)), is wat ons betreft de meest praktische en (internationaal erkende) theoretisch kader. Bovendien maken ze gebruik van duurzaamheidsstrappen, waardoor duidelijk wordt waarmee een museum kan beginnen en hoe het een toekomstvisie kan formuleren, afhankelijk van de huidige stand van zaken.

¹ Een voorlopig overzicht is te vinden in [bijlage 3](#).

Figuur 1: The sustainability star:
a model for museums.

Bron: [ICOM, 2023](#)

De duurzaamheidsster (figuur 1) heeft drie ringen:

1. Het centrum: vier essentiële zaken waar elk duurzaam museum aan moet voldoen;
2. De sociale sfeer: acht dimensies die betrekking hebben op mens gerelateerde uitdagingen;
3. De ecologische sfeer: acht dimensies die betrekking hebben op milieu gerelateerde uitdagingen.

Input kennisbank gebaseerd op behoeften achterban:

- // Best practices bundelen zodat musea dat zelf kunnen lezen en contact op kunnen zoeken met musea om kennis uit te wisselen, zonder dat de Museumvereniging daartussen zit;
- // Lijst met duurzame toeleveranciers die gecertificeerd zijn volgens bekende duurzaamheidsnormen (Fair Trade, B Corp, etc.), inclusief informatie over hun certificeringen en praktijken. Een start: [Leveranciers & Initiatieven Index - Green Events](#);
- // Wet- en regelgeving quickscan als aanvulling op het huidige [kennisbank artikel](#) over bestaande wet- en regelgeving in de Museumsector. Of de wetchecker van de Rijksoverheid promoten indien toepasselijk;
- // Praktische lijst met duurzame producten, voor bijvoorbeeld duurzame schoonmaakmiddelen, kantoorbenodigdheden, marketingmaterialen of etenswaren;
- // Overzicht van beschikbare kennistrainingen en workshops, zowel nationaal als internationaal;
- // Overzicht van duurzame initiatieven die musea kunnen overnemen, zoals herbruikbare tentoonstellingsmaterialen.

3. Financiering

Om te kunnen verduurzamen zijn investeringen nodig. Deze investeringen kunnen zich op de lange termijn, ook financieel, terugbetalen. Echter, voor de meeste musea zijn deze investeringen moeilijk vanuit eigen middelen te financieren. Dit heeft verschillende redenen. Musea hebben vaak weinig reserves en maken over het algemeen geen winst die zij kunnen gebruiken voor investeringen. Gesubsidieerde instellingen en stichtingen hebben bovendien maximumnormen voor de hoeveelheid tegoeden die zij op korte termijn mogen aanhouden, waardoor sparen voor verduurzaming niet mogelijk is. Daarnaast ontbreekt het vaak aan kennis en ervaring om externe financiering te verwerven, en daar ligt een belangrijke rol voor kennisdeling.

Wanneer een museum verduurzaming in diens verhaal meeneemt, kan dit het aantrekkelijker maken voor private partijen en individuen om te doneren. Voor potentiële financiers kan dit zelfs een tastbare reden zijn om zich te committeren. Ook kan er gekeken worden naar nieuwe wetgeving die bedrijven verplicht om meer bij te dragen aan de samenleving, bijvoorbeeld via de Sustainable Development Goals (SDGs). De Museumvereniging kan een samenwerking opstarten met de [Social Handprint](#); hier kan een museum de maatschappelijke impact meten en zichtbaar maken aan de hand van de SDGs.

In veel gevallen is het gebouw niet in eigendom van het museum, maar van bijvoorbeeld het Rijksvastgoedbedrijf of de gemeente. In dergelijke situaties is goede samenwerking en soms een politieke lobby nodig om verduurzaming te realiseren. Binnen een gemeente zijn er vaak meerdere belangen en partijen die om prioriteit vragen. Bij een succesvolle lobby kan het museum hoger op de prioriteitenlijst staan, waardoor het binnen de gemeentebegroting stappen kan zetten. In dit geval ligt de verantwoordelijkheid niet bij het museum, maar bij de gemeente. Lobby vereist inzicht, een goed plan en overtuigingskracht om succesvol te zijn.

Bijna de helft van de leden van de Museumvereniging wordt geclassificeerd als klein museum ([Museumcijfers 2023](#)). Uit deze cijfers blijkt bovendien dat deze groep kleine musea als enige nog niet is hersteld van de coronacrisis; gemiddeld hadden zij in 2023 12% minder eigen inkomsten dan in 2019. Uit gesprekken die we met verschillende musea hebben gevoerd, blijkt dat duurzaamheidsambities vaak blijven liggen vanwege een gebrek aan financiële middelen. En als er dan wel financiële middelen beschikbaar zijn, zijn deze vaak lastig te verkrijgen voor musea met slechts een paar medewerkers en vooral vrijwilligers.

Advies

- // [Museum Financieringswijzer](#) uitbreiden met de zakelijke markt/bedrijfsleven, regelingen binnen het MKB, lokale en regionale fondsen en Europese mogelijkheden. Bonus: groene fondsenwijzer; doet dit fonds groene beleggingen? Waar komt het geld vandaan?;
- // Betrek de zakelijke markt en benut het potentieel. Het maakt verduurzaming voor alle betrokkenen interessanter. Denk aan groene bedrijven die zich via een museum willen laten zien in een andere omgeving, of aan bedrijven die samen willen optrekken om te laten zien dat ze juist in gezamenlijkheid veel kunnen doen (en ook van elkaar leren) op het vlak van duurzaamheid;
- // Ontwikkelen van concrete beleidsvoorstellen en lobby voor wet- en regelgeving die de verduurzaming van musea bevordert. Dit kan inclusief belastingvoordelen of subsidies zijn voor duurzame initiatieven;
- // Sector overstijgende verbinding zoeken voor betere informatiedeling en om sterker te staan richting politiek, bijvoorbeeld via MKB-Nederland en VNO-NCW (denk hierbij ook aan een gezamenlijke lobby);
- // Niet alleen de interne lobby versterken op het gebied van duurzaamheid, maar ook de achterban helpen zelf vaardigheden hierin te ontwikkelen omdat de Museumvereniging niet op lokaal niveau actief kan lobbyen (niet de capaciteit en de taak van een landelijke vereniging);
- // Samenwerken met beleidsmakers en overheidsinstellingen om een duurzame agenda te ontwikkelen die musea ondersteunt bij hun duurzaamheidsdoelen. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft bijvoorbeeld al beleidsvoorstellen ontwikkeld voor verduurzaming, die als model kunnen dienen;
- // Adviseren om BIZOT Green Protocol te onderschrijven;
- // Leren van de verduurzamingsregeling die heeft bestaan voor Rijksmusea;
- // Leren van de Routekaart Duurzaam Erfgoed van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) en de nog te ontwikkelen verduurzamingsroutekaart cultuur geïnitieerd door Team Duurzaam OCW;
- // Alle musea moeten een 'groenere optie eerst'-principe hanteren op alle gebieden van hun praktijk. Inclusief intelligentere en energiezuinigere omgevingsvoorwaarden voor collecties, duurzamere tentoonstellingsontwerpen en transport van objecten.

Ethisch vraagstuk

Wie laat je de investeringen doen? Van wie neem je als museum geld aan? En hoe ethisch verantwoord zijn je huidige leveranciers en begunstigers? Dergelijke vragen zijn cruciaal en de leden van de [werkgroep Ethisch Fondsenwerven](#) buigen zich hierover in opdracht van de Museumvereniging. De werkgroep stelt een richtlijn op die ethiek en financiële belangen helpt afwegen, en ontwikkelt een format voor individuele instellingen om te gebruiken bij het opstellen van eigen beleid. Deze richtlijn biedt collectieve houvast, maar ook ruimte voor individuele afwegingen van musea. Naar verwachting verschijnt de richtlijn begin 2025, en vult het adviesrapport goed aan binnen advies 3 met betrekking tot financiering.

Waar kan je als museum aan denken wat betreft ethisch fondsenwerven met betrekking tot duurzaamheid?

We vroegen het Cato Ebeling Koning, Hoofd Filantropie & Partnerships bij Het Scheepvaartmuseum Amsterdam:

- 1 Introduceren van *green philanthropy* in de fondsenwervingspropositie binnen de verschillende wervingsdomeinen van musea: particulieren, bedrijven, vermogensfondsen.

In 2023 signaleert de Zwitserse UBS Bank de volgende trend in het geefgedrag van donateurs: “Beyond direct giving toward climate, we are seeing a trend among philanthropists of adding a climate lens to all giving, without losing the focus on their main issue – like education, health, or protection. Philanthropists are appreciating the interconnectivity between these issues.’...’philanthropists can include a climate lens across their impact portfolios.”

Concreet betekent dit voor musea dat de domeinen gebouw, faciliteiten, educatie en tentoonstellingen ‘groene projecten’ opnemen in de fondsenwervingsproposities. Hierdoor kunnen er meer externe financiële middelen bijeen gebracht worden om daarmee de duurzaamheidstransitie te versnellen.

“It’s time for philanthropy to step up the fight against climate change”

- McKinsey & Company (2021)

- 2 Beleid ethisch en groen fondsenwerven. Wat kan een museum zelf al oppakken met betrekking tot de fondsenwerving, om zo ethische en groene geldstromen te verwezenlijken?

- // Hanteer een transparant beleid voor het accepteren van giften en aangaan van samenwerkingen en deel deze met (potentiële) gevers en samenwerkingspartners die een bepaald bedrag per jaar bijdragen. Hierin wordt nadrukkelijk benoemd dat het museum zich bewust is van de publieke positie en maatschappelijke verantwoordelijkheid, en dat deze behoren tot het afwegingskader bij het aanvaarden van schenkingen en het aangaan van samenwerkingsverbanden;
- // Hanteer een checklist waarbij wordt gekeken naar de herkomst van het vermogen, eventuele bezwaren die er zijn voor het accepteren van de gelden of het aangaan van samenwerkingen. Ook wordt gekeken naar de kans op openbare reputatieschade. Wanneer op basis van deze checklist een negatief advies volgt, is het aan de directeur om een beslissing te nemen;
- // Hanteer een lijst met sectoren en bedrijven die per definitie zijn uitgesloten vanwege de producten of diensten van het bedrijf.

Op basis van bovenstaande tips kan het zo zijn dat er slechts een klein aantal bedrijven logisch past bij het DNA en de waarden van het museum. Het is verantwoord om naast nieuwe geldstromen, ook bestaande relaties met bedrijven en individuen met een ethische klimaatlens te bekijken.

Borging adviesrapport

Om de adviezen voor een duurzame transitie zowel intern als in de achterban effectief te borgen, stellen we een reeks maatregelen voor die de Museumvereniging kan implementeren:

1. Verankering van duurzaamheid in de eigen organisatie

De werkwijze binnen de Museumvereniging dient te worden aangepast, waarbij duurzaamheid integraal wordt meegenomen in elk team. Daarbij dienen missie, visie en doelstellingen op het gebied van duurzaamheid duidelijk en transparant te worden geformuleerd, gemonitord en meegenomen in contracten met diverse stakeholders. De Duurzaamheidscoördinator werkt dit uit in een meerjarig duurzaamheidsbeleid voor de vereniging samen met het MT (top-down) en het Green Team (bottom-up), en is verantwoordelijk voor het uitvoeren van het duurzaamheidsbeleid

2. Actievere communicatie over duurzaamheid

Om het bewustzijn rondom duurzaamheid te vergroten, moet de Museumvereniging er actiever over communiceren. Dit kan door duurzaamheid als vast onderdeel op te nemen in evenementen zoals het Museumcongres en Museumnetwerkbijeenkomsten, en het regelmatig terug te laten komen op social media, de website en de ledennieuwsbrief. Door duurzaamheid zichtbaar en bespreekbaar te maken, wordt het onderwerp bij een breed publiek doorlopend onder de aandacht gebracht en kunnen inspirerende voorbeelden uit de sector worden gedeeld.

3. Betrekken van een vaste groep museumprofessionals

Om de Duurzaamheidscoördinator te ondersteunen en de kennisdeling in het hele land te stimuleren, moet een vaste groep museumprofessionals betrokken blijven. Deze professionals kunnen dienen als klankbord, ideeën aandragen en helpen bij de uitvoering van duurzaamheidstrajecten in hun eigen instellingen.

4. Kennisdeling versterken via trainingen en workshops

Het aanbieden van doorlopende duurzaamheidstrainingen en workshops aan museumprofessionals is essentieel om de kennis en vaardigheden binnen de sector te vergroten. Het continu ontwikkelen, faciliteren en/of onder de aandacht brengen van dergelijke opleidingen zorgt ervoor dat musea up-to-date blijven met

ontwikkelingen en praktijkvoorbeelden. Een voor de hand liggende training heeft betrekking op het uitvoeren van een nulmeting, want meten is weten en dit is de basis voor het verkleinen van de voetafdruk. De Museumvereniging biedt al ledenkorting aan voor de Milieubarometer, maar het zou een grote toevoeging zijn om met deze organisatie (of een ander) een training te ontwikkelen over scope 1, 2 en 3 emissies en hoe de Milieubarometer (of een andere nulmeting tool) te gebruiken, zonder daar als museum dure consultants voor in te huren.

5. Internationale samenwerking

De Museumvereniging moet actief de samenwerking zoeken met internationale partners. Door best practices en kennis uit te wisselen en samenwerkingsverbanden aan te gaan, kan de Nederlandse museumsector profiteren van de ervaringen van andere landen en nieuwe inzichten verkrijgen voor verduurzaming.

6. Actieve lobby

Een actieve(re) lobby (in samenwerking met Federatie Cultuur) met betrekking tot duurzaamheid richting de politiek is van groot belang om steun te verwerven voor duurzame doelstellingen binnen de museumsector. Hierbij kan de vereniging pleiten voor concrete stappenplannen, richtlijnen en financiering om de sector te ondersteunen in de transitie. Daarnaast moet er gelobbyd worden richting kunst- en cultuuropleidingen om duurzaamheid binnen het curriculum op te nemen, zodat toekomstige professionals goed voorbereid zijn op de uitdagingen van morgen. Binnen de Reinwardt Academie wordt dit bijvoorbeeld al onderzocht.

7. Kennisuitwisseling met andere (deel)sectoren

Om de museumsector verder te versterken op het gebied van duurzaamheid, is het essentieel om samen te werken met andere (deel)sectoren, bijvoorbeeld door middel van het Platform Duurzame Cultuursector waar de Museumvereniging al zitting in neemt samen met onder andere NAPK, VSCD en Kunsten '92. Maar denk ook aan VNPF, VNB, en VNG. Deze brancheorganisaties hebben vaak vergelijkbare uitdagingen en kunnen waardevolle inzichten en oplossingen delen. Door kennisuitwisseling te faciliteren, kunnen er gezamenlijke duurzaamheidsstrategieën worden ontwikkeld die een bredere impact hebben op de culturele sector als geheel.

Nawoord

Een tentoonstelling over de smeltende ijskappen, manieren om het museumgebouw te verduurzamen, of een fototentoonstelling over de extreme droogte als gevolg van klimaatverandering. Veel musea in Nederland hebben nagedacht over de rol en verantwoordelijkheid die ze hebben in de klimaatcrisis. Over verduurzaming of andere verschillende initiatieven. Toch miste er een verzamelpunt waar museumprofessionals terecht kunnen met hun vragen en elkaar kunnen ontmoeten en inspireren door ervaringen te delen. Toen Rutger Hamelynck, Zakelijk directeur NEMO Science Museum Amsterdam, in contact kwam met de Museumvereniging bleek dat ook zij al lange tijd de behoefte hadden aan kennisdeling en samenwerking.

De werkgroep Duurzaamheid & Musea is gestart in december 2023 met het ophalen van informatie en het voeren van gesprekken met de sector. De belangrijkste taak was luisteren en als een spons alle pijnpunten en behoeften van verschillende musea te verzamelen. Zonder de openheid en bereidheid van iedereen die we hebben gesproken was dit rapport en het advies niet mogelijk geweest. We willen iedereen die we het afgelopen jaar hebben gesproken daarom als allereerste bedanken. De welwillendheid die we hebben gezien toonde aan dat de klimaatverandering iedereen raakt, maar het ging ook verder dan dat. Want we zagen dat mensen in de museumsector al bereid zijn om verder te kijken dat hun eigen museum, hun eigen sector of zelfs hun eigen landsgrenzen. De alom aanwezige intrinsieke motivatie om de unieke rol in het publieke debat en de bestrijding van de klimaatcrisis te omarmen motiveerde ons als werkgroep. We hopen dat dit rapport een volgende stap is voor musea om elkaar op te zoeken, de krachten te bundelen en groter te durven dromen. Het is een aanmoediging en uitnodiging om samen sterk te staan voor een duurzamere toekomst.

Daarnaast willen we alle beleidsmakers, onder andere van OCW, die hebben meegewerkt bedanken. Naast iedereen in Nederland, binnen en buiten de museumsector, zijn we ook enorm dankbaar voor alle internationale organisaties en initiatieven die meteen paraat stonden en veel van hun belangrijke ervaringen en lessen met ons deelden.

Tot slot willen we iedereen binnen de Museumvereniging bedanken voor alle inzet het afgelopen jaar en Vera Carasso voor het vertrouwen in de werkgroep met deze taak. In het bijzonder willen we iedereen in de reflectiegroep bedanken voor de waardevolle inzichten en samenwerking. We dragen met een gerust hart het stokje over aan de Museumvereniging en kijken uit naar de uitvoering van dit adviesrapport.

Bijlagen

1. Over de werkgroep

Over Actie als Cultuur

In 2023 werd, mede dankzij de Museumvereniging, het kennisplatform ACTIE als Cultuur opgezet. ACTIE is opgebouwd rond vijf pijlers: het verduurzamen van accommodaties en de omgeving, communicatie en bewustwording van het publiek, transport en reisbewegingen, interne bedrijfsvoering, en externe partners en sponsoring. Deze pijlers hebben geleid tot de formulering van gezamenlijk beleid en het stellen van gedeelde doelen door de initiatiefnemers.

ACTIE fungeert als een centraal punt voor kennisuitwisseling binnen de sector, zodat niemand het wiel opnieuw hoeft uit te vinden. In lijn met het [rapport](#) Cultuur+Natuurlijk (Raad voor Cultuur, 2023). Het platform biedt makers, creatieve ondernemers en culturele instellingen niet alleen perspectief voor de noodzakelijke mentaliteitsverandering van het publiek, maar ook concrete handvatten om zelf aan de slag te gaan met het verkleinen van de ecologische voetafdruk en het vergroten van de handafdruk. Door samen te werken, best practices en informatie te delen, kunnen we aanzienlijke stappen zetten en het proces versnellen.

Over de werkgroep Duurzaamheid & Musea

Als onderdeel van het programma kennisdeling ging de werkgroep Duurzaamheid & Musea op initiatief van de Museumvereniging van start in december 2023. Met een open oproep voor deelname is een groep museumprofessionals samengesteld, die zich vanuit intrinsieke motivatie hebben aangemeld. Bij samenstelling van de werkgroep is rekening gehouden met de diversiteit van de achterban van de Museumvereniging, zowel geografisch als qua omzetsgrootte en collecties. Daarnaast is er een reflectiegroep aangehaakt, bestaande uit kleine (vrijwilligers)musea uit verschillende provincies, en is er een klankbordgroep gevormd met partnerorganisaties waarbij ideeën worden getoetst. Ook hier kijken we naar mogelijkheden voor samenwerking en het bundelen van krachten.

Samenwerken is het sleutelwoord voor de werkgroep, zowel binnen als buiten de museumsector en over de grenzen van Nederland heen. We onderzoeken waar de behoefte aan duurzaamheid ligt bij musea en hoe we bestaande projecten en innovaties toepasbaar en toegankelijk kunnen maken. We zijn ons ervan bewust dat verduurzaming maatwerk vereist, maar dit moet wel gebaseerd zijn op een gemeenschappelijke basis. Uitgaande van ACTIE als Cultuur, bogen de leden van de werkgroep zich over de toepassing van de ACTIE-pijlers in het museale veld.

2. Functieprofiel Duurzaamheidscoördinator

De functie van een Duurzaamheidscoördinator binnen de Museumvereniging is drieledig:

1. Coördinator

Samenwerking coördineren

De coördinator is verantwoordelijk voor het vastleggen en uitdragen van de visie, missie en strategie van de Museumvereniging met betrekking tot de groene transitie in de museumsector. De coördinator zorgt ervoor dat duurzaamheid een vast agendapunt wordt binnen alle interne activiteiten van de Museumvereniging zelf en ontwikkelt het duurzaamheidsbeleid voor zowel interne als externe activiteiten.

Om dit te bereiken, werkt de coördinator nauw samen met de verschillende Museumnetwerken, werkgroepen, commissies en collega's van alle teams binnen de Museumvereniging. Daarnaast fungeert de coördinator als verbinder tussen de meer dan 450 aangesloten musea. De coördinator is het eerste aanspreekpunt voor musea die advies willen over duurzaamheid. Op regionaal niveau kan de coördinator ook een rol spelen in het faciliteren en verspreiden van regionale duurzaamheidsnetwerken, waarbij musea ervaringen en kennis uitwisselen.

Analyseren

Veel musea ervaren de complexiteit van duurzaamheid als verlamdend, waardoor er nog weinig is ondernomen. De Duurzaamheidscoördinator analyseert tijdens gesprekken waar het museum staat, wat haalbare doelen zijn met de beschikbare middelen, en welke lange termijnambities nagestreefd kunnen worden. De coördinator wijst op relevante toolkits en financiële steun, biedt inzicht en helpt musea praktische stappen te zetten. Zo worden handleidingen/toolkits (zie [advies 2: kennisbank](#)) direct toepasbaar in de praktijk. Tegelijkertijd kan een toekomstvisie worden ontwikkeld om te focussen op de zaken die de grootste impact hebben, met of zonder externe ondersteuning.

Rapporteren

De Duurzaamheidscoördinator maakt deel uit van het team Strategie & Beleid en rapporteert aan het afdelingshoofd over de voortgang, bijvoorbeeld door het aantal bezochte musea en de behaalde resultaten te monitoren. Deze resultaten kunnen worden opgenomen in het jaarverslag van de Museumvereniging.

Proactief benaderen

Naast het bieden van advies op maat (bijvoorbeeld via het maandelijks loket), zal de coördinator ook proactief musea benaderen om hen te stimuleren concrete, haalbare doelen te stellen voor elk jaar. De coördinator volgt de voortgang van deze doelen op en stuurt indien nodig bij, of delegeert taken aan provinciale museumconsulenten bij erfgoedhuizen. Een actieve rol is vereist om (half-) jaarlijks te informeren naar de stand van zaken bij de musea, en te bepalen of er extra stappen nodig zijn.

Daaruit voortvloeiend kunnen kennisdelingsessies worden georganiseerd, waar musea ervaringen en voortgang delen. Deze sessies bieden niet alleen een platform voor informatie-uitwisseling, maar kunnen ook dienen als inspiratiebron. De coördinator kan knelpunten signaleren, maar ook successen belichten, zodat deelnemers gemotiveerd, met nieuwe inzichten en een breder netwerk verder kunnen. Deze aanpak sluit aan bij de kennisdeling die ATLAS momenteel al stimuleert, en kan leiden tot een intensievere samenwerking binnen de sector.

2. Programmering

Programma's ontwikkelen

De coördinator ontwikkelt specifieke duurzaamheidsprogramma's voor de leden van de Museumvereniging, waaraan verschillende museumprofessionals – van managementteams tot starters – kunnen deelnemen. Uit gesprekken met musea en de reflectiegroep bleek dat hier de grootste behoefte ligt. Deze (betaalde) programma's zijn vergelijkbaar met wat de Museumvereniging in Denemarken aanbiedt en kunnen bijvoorbeeld bestaan uit meet-ups met experts, regionale bijeenkomsten met vakgenoten, of cursussen. Hierin worden inspirerende voorbeelden en praktische tips gegeven voor eenvoudige veranderingen die bijdragen aan het verduurzamingsproces.

Leermogelijkheden

Het is van groot belang dat musea openstaan voor adaptieve leermogelijkheden om effectief bij te dragen aan klimaatactie. De coördinator kan daarom programma's en workshops ontwikkelen die gericht zijn op de praktische implementatie van duurzaamheidsstrategieën, zoals een “duurzaamheidsbootcamp” voor museummedewerkers, of bewustwordingsactiviteiten om het thema duurzaamheid meer onder de aandacht te brengen bij medewerkers, bezoekers en partners.

Denk ook aan cursussen ontwikkelen voor specifieke doelgroepen, zoals controllers en facilitair managers. In deze cursussen krijgen deelnemers concrete handvatten aangereikt om aan de slag te gaan met onderwerpen als energieverbruik, binnenklimaat, CO2-uitstoot, ventilatiesystemen en operationele strategieën. Er kan ook samengewerkt worden met bestaande organisaties om leerroutes en trainingen te ontwikkelen voor verschillende specifieke functies of juist afdeling overschrijdende trainingen.

Naast programma's voor museumprofessionals, kan de coördinator ook educatie afdelingen binnen musea ondersteunen. Om klimaatverandering effectief te bestrijden, is samenwerking tussen verschillende generaties nodig. Musea kunnen een ruimte creëren waar jongeren hun zorgen, ideeën en oplossingen kunnen uiten, en educatieve programma's en een platform bieden.

Externe netwerken

De coördinator neemt actief deel aan relevante Museumnetwerken om te verkennen hoe duurzaamheid een vast onderdeel kan worden van de netwerkbijeenkomsten. Verder zoekt de coördinator actief samenwerking met externe organisaties en de achterban om gezamenlijk programma's te ontwikkelen namens de Museumvereniging. Het bundelen van krachten en gebruikmaken van externe expertise is hierbij essentieel.

Toegankelijkheid

Omdat de achterban van de Museumvereniging zeer divers is, is het belangrijk dat de coördinator rekening houdt met de uiteenlopende behoeften en middelen van musea. Waar grote musea de middelen hebben om consultants in te huren, zijn er musea die nog aan het begin van hun verduurzaming staan of niet over dezelfde capaciteit beschikken. Toch bevatten de ervaringen van koplopers waardevolle lessen die vertaald kunnen worden naar bruikbare tools voor musea met minder middelen. Dit kan benut worden door middel van het opzetten van een buddy systeem: een mentorprogramma tussen musea en/of externe experts voor onderlinge kennisuitwisseling.

3. Lobby

Tot slot, om de derde uitdaging aan te pakken, lobbyt de Duurzaamheidscoördinator, samen met de lobbyisten en de directeur van de Museumvereniging, actief bij de politiek en fondsen om financiële middelen vrij te maken die de sector ondersteunen bij de versnelling van verduurzaming. Daarnaast lobbyt de Museumvereniging voor concrete richtlijnen waarmee musea aan de klimaatdoelen kunnen voldoen (zie ook [advies 3: Financiering](#)). Dit staat los van de bestaande wet- en regelgeving, maar extra overheidssteun en investeringen zijn noodzakelijk om de musea in staat te stellen hun ecologische voetafdruk drastisch te verkleinen.

Wat wordt er verwacht van de Duurzaamheidscoördinator?

De coördinator:

- // Beheert en coördineert alle duurzaamheidsprojecten en -initiatieven binnen de Museumvereniging voor de aangesloten musea.
- // Ontwikkelt en voert strategieën uit die gericht zijn op het verkleinen van de ecologische voetafdruk van musea en het vergroten van hun positieve impact, oftewel de handafdruk.
- // Draagt de visie uit en bewaakt de samenhang tussen projecten.
- // Is betrokken bij zowel de uitwerking van ideeën als de coördinatie en uitvoering daarvan. Een belangrijk onderdeel van de rol is de samenwerking met verschillende afdelingen binnen musea, de aangesloten leden en externe partners.
- // Betreft, motiveert en informeert iedereen over duurzaamheid.
- // Is doelgericht, communicatief vaardig en houdt goed het overzicht.
- // Heeft affiniteit met de museumsector en wilt graag een betekenisvolle bijdrage leveren aan de maatschappij.
- // Heeft de intrinsieke motivatie om de wereld duurzamer te maken, is een verbinder en een netwerker: weet met een positieve houding collega's, leden en stakeholders te inspireren en mee te krijgen.
- // Is organisatiesensitief, wat betekent dat de coördinator goed begrijpt wat het betekent om namens een vereniging te spreken en handelen.
- // Is in staat om zelfstandig te werken binnen het team Strategie & Beleid en rapporteert aan het hoofd van de afdeling.

3. Overzicht kennisbank

Dit is een verzameling van relevante, praktische en gebruiksvriendelijke tools wat kan dienen als een start voor de kennisbank. De Duurzaamheidscoördinator kan dit gaandeweg verder aanvullen en actualiseren.

Naam	Omschrijving	Link
ATLAS for Future Exhibitions	Meerdere tools per thema: kunstenaar, tentoonstelling, bezoekers, gebouw.	link
BIZOT Green Protocol	Naast de BIZOT Green Protocol zijn er ook diverse handboeken, richtlijnen en praktische toolkits voor verduurzamen.	link
Boekmanstichting	Publicatie met overzicht per domein van initiatieven, tools, publicaties en inzichten op het gebied van duurzaamheid.	link
CG Tools Canada	Tools voor verduurzaming van kunst- en cultuursector, op basis van Julie's Bicycle.	link
Cultuurzaam	De Belgische organisatie 'Cultuurzaam' maakte een checklist met aandachtspunten om het museum te verduurzamen, bestaande uit 43 tools, stappenplannen en checklists	link
DEB	Deb.nl is een kosteloos en onafhankelijk online platform dat mkb-ondernemers helpt bij het vinden van energiebesparende maatregelen die ze moeten of kunnen nemen binnen hun bedrijf (het museum!). Met ruim 150 kansen voor (energie)besparingsmaatregelen biedt het praktische ondersteuning en inzichten om concreet werk te maken van energiebesparing	link
De Groene Menukaart Musea	Inspiratie voor het verduurzamen van het museumgebouw en bijgebouwen, een initiatief van De Groene Grachten	link
Digitale Etiquette	Met de Digitale Etiquette-tool kunnen professionele digitale levensstijlen worden gemeten en kunnen strategieën voor duurzaamheidsmaatregelen en mitigatie worden ontwikkeld	link
Duurzaam Erfgoed Routekaart	Stappenplan voor verduurzaming van monumenten en daarmee de nodige CO2-reductie	link
Duurzaamheidsladder evenementen	Een hulpmiddel om evenementen duurzaam en inclusief te maken. De duurzaamheidsladder kan worden toegepast in combinatie met een CO2-calculatietool ter onderbouwing van de bereikte Trede.	link
Eco Passenger	Vergelijk het energieverbruik, de CO2-uitstoot en andere milieueffecten van vliegtuigen, auto's en treinen in het passagiersvervoer	link
Ellen Macarthur Foundation	Een publicatie in het Engels over circulariteit, basis kennis wat ook relevant is voor musea	link
Gallery Climate Coalition	Best practice guidelines - meerdere tools voor verduurzamen	link
	Decarbonisation Action Plan – voor non-profits, waaronder musea	link
Green Arts Charter - Creative Carbon Scotland	Inspiratie en ondersteuning voor het realiseren van verduurzaming binnen het museum	link
Green events	Toolkit wegwerpplastic	link
Greenpeace	Duurzame energie vergelijken	link
Groene Kerken toolkit	Honderden tips voor het verduurzamen van kerken, ondergebracht in 12 thema's	link
GROENN	Artikelen, tools, tips en leveranciers die bijdragen aan de verduurzaming van evenementen, per thema	link

Naam	Omschrijving	Link
Julie's Bicycle	JB-resource hub: meerdere tools voor verduurzamen	link
	Tips, handleidingen en bronnen voor musea om te starten met verduurzamen	link
Ki Culture	Ki Books – meerdere tools met stappenplannen per thema voor verduurzaming	link
Milieubarometer	CO2-footprint calculator, leden kunnen gebruik maken van 30% korting op een startabonnement	link
Museum Financieringswijzer	Helpt musea bij het vinden van relevante subsidies en leningen. Op basis van de ambitie, locatie en situatie vind je een overzicht van actuele en aankomende financieringsmogelijkheden om te verduurzamen. Bekijk ook de lijst met hulpmiddelen voor de verduurzamingsambities	link
Museums for Climate Action	Tools en kaders om verduurzaming in het museum café te versnellen	link
NEMO	Rapport 'Guidelines Climate protection in museums', geeft praktische handvaten om het museum te verduurzamen door verschillen de lagen binnen de organisatie	link
	Rapport '7 tips for advocating the sustainable transition of your museum', geeft tips aan musea met betrekking tot waar en hoe te beginnen met de duurzame transitie	link
RCE	Model: klimaatbeheer in 9 stappen	link
	Het programma Toekomst Religieus Erfgoed heeft vragen vanuit het veld over verduurzaming van kerken verzameld en voorzien van advies, ondergebracht in 6 thema's	link
R-ladder	De R-ladder ontwikkeld door RVO geeft de mate van circulariteit in materialen aan	link
STICH	Carbon Calculator is een tool om de CO2-voetafdruk van producten te vergelijken en daarmee duurzame materialen te kiezen.	link
	Een overzicht van de voetafdruk van standaard wereldwijde materialen wat kan helpen bij het maken van duurzame keuzes	link
Stichting Kastelen Buitenplaatsen Landgoederen	Routekaart Klimaatrobuuste Buitenplaatsen, een handvat voor het ontwikkelen en realiseren van verduurzaming op de buitenplaats	link
Studio &lotte	Routekaart voor verduurzamen van tentoonstellingen	link
Theatre Green Book	Materials inventory, geeft inzicht in waar materialen vandaan komen	link
The Green Toolbox	Deze publicatie introduceert een breed scala aan duurzame praktijken en is bedoeld om ngo's te voorzien van de tools, informatie en inspiratie	link
Toolkit Design Museum	Environmental impact guide: tools voor het verminderen van de uitstoot met betrekking tot transport, programmering, gebouw, materialen, communicatie, en meer.	link
VANG Buitenshuis	Stappenplan afvalscheiding	link
	Stappenplan afvalvrije organisatie	link
Voedingscentrum	Bereken de voetafdruk van het eten in museum café	link

Colofon

Werkgroep leden

Rutger Hamelynck	Zakelijk directeur NEMO Science Museum Amsterdam, voorzitter
Aylin Beijersbergen	Medewerker Strategie & Beleid Museumvereniging, secretaris
Lisa Klompe	Projectleider Tentoonstellingen en Duurzaamheidscoördinator Fries Museum & Keramiekmuseum Prinsessehof Leeuwarden
Brique Sibbing	Coördinator Duurzaamheid Rijksmuseum Amsterdam
Dorian Duijker	Projectleider Bedrijfsvoering en voorzitter Green Team Het Scheepvaartmuseum Amsterdam
Fabiola Bierhoff	Manager Tentoonstellingen Groninger Museum
Mickael van Wordragen	Hoofd Bedrijfsvoering Nationaal Gevangenis­museum Veenhuizen

Reflectiegroep leden

Corine Honders	Museum IJsselstein
Roel Baas	Museum de Locht
Patrick Reeuwijk	Het Pakhuis Ermelo
Michiel Gerritsen	Boomkwekerijmuseum
Annemarie de Stigter	Biesbosch Museum­eiland
Frank van Kempen	Museum Klok en Peel
Heleen Nusman	Eusebiuskerk Arnhem
Bert Zandvoort	Industrieel Museum Zeeland
Bertus van den Hof	Klommenmuseum
Hank Peters	Museum Collectie Brans

Met inhoudelijke bijdrage van

Cato Ebeling Koning	Hoofd Filantropie & Partnerships Het Scheepvaartmuseum Amsterdam en initiatiefnemer ATLAS for Future Exhibitions
Ilse Hoenderdos	Duurzaamheidscoördinator Het Scheepvaartmuseum
Marije Plaum	Hoofd Partnerships Rijksmuseum Amsterdam

Tekstredactie en vormgeving

Kübra Terzi	Almighty Tailor
David Sporken	Spork&

Met dank aan

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

ICOM International Council of Museums

Museumernes Grønne Akademi

Network of European Museum Organisations

GCC

Julie's Bicycle
CREATIVE • CLIMATE • ACTION

Copyright

Adviesrapport Duurzaamheid & Musea is een uitgave van de werkgroep duurzaamheid & musea, in opdracht van de Museumvereniging. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vee­veelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Disclaimer

Ondanks de zorgvuldigheid waarmee het Adviesrapport Duurzaamheid & Musea tot stand is gebracht, kunnen de werkgroep duurzaamheid & musea en de Museumvereniging geen aansprakelijkheid aanvaarden voor schade die het gevolg is van enige fout in deze uitgave.

December 2024

Museumvereniging

Postbus 2975 1000 CZ
Amsterdam 020 551 2900
info@museumvereniging.nl

Museumvereniging

Postbus 2975
1000 CZ Amsterdam

020 551 2900
info@museumvereniging.nl